Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

OLIY TA’LIM TASHKILOTLARIDA KURRIKULYAR TRANSFORMATSIYANI STRATEGIK BOSHQARISHNING TASHKILIY-FUNKSIONAL MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ro‘ziboyeva Ma’mura Abdunabiyevna
University of economics and pedagogy NOTM ning
“Boshlang‘ich ta’lim” kafedrasi
p.f.f.d.(PhD) professor.v.b.
https://doi.org/10.5281/zenodo.23431772

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar transformatsiya jarayonlarini strategik boshqarishning tashkiliy-funksional mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Kurrikulyar transformatsiyaning mazmuni, uning oliy ta’limni modernizatsiya qilishdagi o‘rni hamda ta’lim dasturlarini ishlab chiqish, amalga oshirish, monitoring qilish va takomillashtirish jarayonlarini muvofiqlashtirishning nazariy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda tizimli, funksional va strategik yondashuvlar asosida tashkiliy-funksional mexanizmlarning tarkibiy elementlari tahlil qilinib, ularni takomillashtirishga qaratilgan konseptual model taklif etilgan. Model strategik rejalashtirish, vakolatlarni taqsimlash, manfaatdor tomonlar hamkorligi, raqamli monitoring va uzluksiz sifatni ta’minlash mexanizmlarini integratsiyalashga asoslanadi. Taklif etilgan yondashuv oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar o‘zgarishlarning izchilligini ta’minlash va boshqaruv qarorlarining natijadorligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, kurrikulyar transformatsiya, strategik boshqaruv, tashkiliy-funksional mexanizm, ta’lim dasturi, akademik boshqaruv, sifat menejmenti, raqamli monitoring, ta’lim natijalari.

1. KIRISH

Zamonaviy oliy ta’lim tizimida globallashuv, raqamli texnologiyalar rivoji, mehnat bozori talablarining o‘zgarishi va bilimlarga asoslangan iqtisodiyotning shakllanishi ta’lim mazmunini muntazam yangilashni talab etmoqda. Mazkur sharoitda oliy ta’lim tashkilotlarining vazifasi faqat mavjud o‘quv dasturlarini amalga oshirish bilan cheklanmay, balki ularni jamiyat ehtiyojlari, ilm-fan yutuqlari va kasbiy faoliyatning istiqbolli yo‘nalishlariga mos ravishda transformatsiya qilishni ham qamrab oladi.

Kurrikulyar transformatsiya ta’lim maqsadlari, o‘quv rejalari, fanlar mazmuni, pedagogik yondashuvlar, baholash mezonlari va kutilayotgan ta’lim natijalarini o‘zaro muvofiqlashtirilgan holda qayta ko‘rib chiqish jarayonidir. Uning samaradorligi ta’lim dasturlarining mazmuniy yangilanishi bilan bir qatorda, ushbu o‘zgarishlarni rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish va nazorat qilish mexanizmlarining qay darajada rivojlanganligiga ham bog‘liq.

Oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar transformatsiyani boshqarish jarayonida strategik maqsadlar bilan kundalik akademik faoliyat o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash, boshqaruv subyektlarining vakolatlarini aniq belgilash, professor-o‘qituvchilar va tashqi manfaatdor tomonlar ishtirokini kuchaytirish hamda ta’lim natijalarini tizimli monitoring qilish muhim ahamiyatga ega. Bunday mexanizmlar yetarlicha muvofiqlashtirilmagan sharoitda ta’lim dasturlarini yangilash jarayoni alohida

tashabbuslar darajasida qolib ketishi, o‘quv mazmunining takrorlanishi yoki belgilangan maqsadlar bilan amaliy natijalar o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelishi mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda ta’lim dasturlarini loyihalash, natijaga yo‘naltirilgan ta’lim, strategik rejalashtirish va sifatni ta’minlash masalalari keng o‘rganilgan. Biroq ushbu yo‘nalishlarni kurrikulyar transformatsiyaning tashkiliy-funksional boshqaruv mexanizmlari doirasida o‘zaro integratsiyalash masalasi muayyan institutsional sharoitlar asosida yanada chuqur tadqiq etishni talab qiladi.

Maqolaning maqsadi oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar transformatsiya jarayonlarini strategik boshqarishning tashkiliy-funksional mexanizmlarini nazariy jihatdan asoslash va ularni takomillashtirishga qaratilgan konseptual modelni ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun kurrikulyar transformatsiyani boshqarishning nazariy asoslarini tahlil qilish, tashkiliy-funksional mexanizmlarning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash, ularning o‘zaro aloqadorligini asoslash hamda boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqish vazifalari belgilandi.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologik jihatdan tizimli yondashuv, strategik boshqaruv nazariyasi va ta’lim dasturlarini loyihalash konsepsiyalariga asoslanadi. Tizimli yondashuv kurrikulyar transformatsiyani maqsadlar, tashkiliy tuzilmalar, boshqaruv funksiyalari, resurslar va natijalar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liq munosabatlar majmui sifatida o‘rganish imkonini beradi.

Strategik boshqaruv yondashuvi ta’lim dasturlarini takomillashtirish jarayonini oliy ta’lim tashkilotining uzoq muddatli rivojlanish maqsadlari bilan bog‘lashga xizmat qiladi. Funksional yondashuv esa rejalashtirish, tashkil etish, muvofiqlashtirish, monitoring va takomillashtirish vazifalarining mazmunini hamda ular o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullardan foydalanish nazarda tutiladi:

- **Ilmiy adabiyotlar tahlili** — kurrikulyar transformatsiya, ta’lim dasturlarini loyihalash va strategik boshqaruvga oid nazariy qarashlarni o‘rganish.
- **Tizimli tahlil** — tashkiliy tuzilmalar, boshqaruv funksiyalari va ta’lim natijalari o‘rtasidagi aloqalarni aniqlash.
- **Qiyosiy tahlil** — ta’lim dasturlarini boshqarishning turli nazariy yondashuvlarini o‘zaro solishtirish.
- **Modellashtirish** — kurrikulyar transformatsiyani strategik boshqarishning tashkiliy-funksional modelini shakllantirish.
- **Umumlashtirish** — nazariy tahlil natijalari asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqotning nazariy asosini R. W. Tylerning ta’lim dasturlarini loyihalash tamoyillari, J. Biggs va C. Tangning ta’lim natijalari, o‘qitish faoliyati hamda baholash o‘rtasidagi muvofiqlik konsepsiyasi, shuningdek, H. Mintzbergning strategik rejalashtirishga oid ilmiy qarashlari tashkil etadi.

Mazkur maqola doirasida taklif etilayotgan model nazariy-konseptual xarakterga ega. Uning amaliy samaradorligini to‘liq tasdiqlash uchun oliy ta’lim tashkilotlarida empirik ma’lumotlar yig‘ish, ekspert baholashini o‘tkazish va modelni tajriba-sinovdan o‘tkazish talab etiladi.

3. TADQIQOT NATIJALARI

Nazariy tahlil asosida oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar transformatsiyani strategik boshqarishning tashkiliy-funksional mexanizmi o‘zaro bog‘liq tarkibiy elementlardan tashkil topishi lozimligi asoslandi. Ushbu elementlar strategik-maqsadli, tashkiliy, funksional, axborot-tahliliy va natijalarni baholash komponentlarini qamrab oladi.

3.1. Tashkiliy-funksional mexanizmning tarkibiy tuzilishi

Strategik-maqsadli komponent kurrikulyar transformatsiyaning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, ta’lim dasturlarini tashkilot strategiyasiga moslashtirish va kutilayotgan natijalarni aniqlashni nazarda tutadi. Ushbu komponent doirasida ta’lim dasturlarini yangilash bo‘yicha ustuvor vazifalar, amalga oshirish muddatlari va samaradorlik ko‘rsatkichlari belgilanadi.

Tashkiliy komponent transformatsiya jarayonida ishtirok etuvchi boshqaruv subyektlari, ularning vakolatlari va mas’uliyat chegaralarini aniqlash bilan tavsiflanadi. Oliy ta’lim tashkiloti rahbariyati, fakultetlar, kafedralar, ta’lim dasturlari rahbarlari, sifatni ta’minlash bo‘linmalari, professor-o‘qituvchilar va tashqi manfaatdor tomonlar o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini aniq belgilash boshqaruv qarorlarining izchil bajarilishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Funksional komponent kurrikulyar transformatsiyaning asosiy boshqaruv vazifalarini qamrab oladi. Bular strategik rejalashtirish, ta’lim dasturlarini loyihalash, akademik muvofiqlashtirish, resurslarni taqsimlash, ijroni nazorat qilish va natijalarni takomillashtirishdan iborat. Mazkur funksiyalar yagona sikl asosida tashkil etilganda ta’lim dasturlarini yangilash jarayonining uzluksizligi ta’minlanadi.

Axborot-tahliliy komponent ta’lim natijalari, talabalar fikri, ish beruvchilar talablari, bitiruvchilarning kasbiy faoliyati va ichki sifat monitoringi ma’lumotlarini to‘plash hamda tahlil qilishni nazarda tutadi. Ushbu ma’lumotlar kurrikulyar qarorlarni subyektiv mulohazalarga emas, balki dalillarga asoslangan holda qabul qilish imkonini beradi.

Natijalarni baholash komponenti belgilangan maqsadlar bilan amaldagi natijalarni taqqoslash, aniqlangan tafovutlarni tahlil qilish va takomillashtirish choralarini ishlab chiqishga qaratiladi.

3.2. Kurrikulyar transformatsiyani strategik boshqarish modeli

Nazariy tahlil asosida kurrikulyar transformatsiyani strategik boshqarishning quyidagi konseptual ketma-ketligi taklif etiladi:

Mazkur ketma-ketlikning o‘ziga xos jihati shundaki, monitoring va takomillashtirish yakuniy bosqich sifatida qaralishi bilan birga, keyingi strategik rejalashtirish uchun ham axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi. Shu tariqa kurrikulyar transformatsiya uzluksiz boshqaruv sikliga aylanadi.

Taklif etilayotgan modelning amaliy qiymati strategik maqsadlar, tashkiliy vakolatlar va ta’lim natijalari o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirish imkoniyati bilan belgilanadi. Modelning ishlashi uchun har bir bosqichda mas’ul subyektlar, zarur resurslar, muddatlar va baholash mezonlari aniqlashtirilishi kerak.

3.3. Tashkiliy-funksional mexanizmlarni takomillashtirish yo‘nalishlari

Tahlil natijalarini umumlashtirish asosida tashkiliy-funksional mexanizmlarni takomillashtirishning quyidagi yo‘nalishlari taklif etiladi.

Strategik rejalashtirishni takomillashtirish ta’lim dasturlarining maqsadlarini oliy ta’lim tashkilotining rivojlanish strategiyasi bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Bunda har bir dastur bo‘yicha aniq natijalar, amalga oshirish muddatlari va monitoring ko‘rsatkichlari belgilanadi.

Vakolat va mas’uliyatni muvofiqlashtirish akademik boshqaruv subyektlari o‘rtasida vazifalarni aniq taqsimlash, qaror qabul qilish jarayonlarini tartibga solish va ijro intizomini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Manfaatdor tomonlar hamkorligini rivojlantirish ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va qayta ko‘rib chiqishda ish beruvchilar, talabalar, bitiruvchilar va professional hamjamiyat vakillarining ishtirokini tizimlashtirishni talab qiladi.

Raqamli monitoring tizimini joriy etish ta’lim natijalari va dasturlar samaradorligiga oid ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish hamda tegishli boshqaruv qarorlarini o‘z vaqtida qabul qilish imkonini beradi.

Uzluksiz takomillashtirish mexanizmini rivojlantirishda rejalashtirish, amalga oshirish, tekshirish va tuzatish choralarini ko‘rishdan iborat PDCA siklidan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv ta’lim dasturlarini muntazam baholash va aniqlangan kamchiliklar asosida takomillashtirishni tashkil etishga yordam beradi.

4. MUHOKAMA

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan konseptual yondashuv kurrikulyar transformatsiyani faqat ta’lim mazmunini yangilash jarayoni sifatida emas, balki oliy ta’lim tashkilotining strategik boshqaruvi bilan uzviy bog‘liq institutsional o‘zgarish sifatida ko‘rib chiqadi.

Tylerning ta’lim dasturlarini loyihalashga oid qarashlari ta’lim maqsadlarini belgilash va ularga erishish natijalarini baholashning ahamiyatini ochib beradi. Biggs va Tang tomonidan ishlab chiqilgan konstruktiv muvofiqlik yondashuvi ta’lim natijalari, o‘quv faoliyati va baholash usullarining o‘zaro mosligini ta’minlash zarurligini asoslaydi. Ushbu nazariy qarashlar kurrikulyar transformatsiyani mazmuniy va metodik jihatdan takomillashtirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Strategik boshqaruv nuqtayi nazaridan esa ta’lim dasturlarini yangilash jarayonining muvaffaqiyati institutsional maqsadlar, mavjud resurslar, tashkiliy tuzilma va boshqaruv qarorlarining muvofiqligiga bog‘liq. Shu sababli taklif etilayotgan tashkiliy-funksional model ta’lim mazmunini loyihalash masalalarini vakolatlarni taqsimlash, monitoring va natijalarni baholash jarayonlari bilan birlashtiradi.

Mazkur yondashuvning muhim jihati qayta aloqaning boshqaruv tizimidagi o‘rnini kuchaytirishdir. Talabalar o‘zlashtirishi, ish beruvchilar fikri va ta’lim dasturlari natijalari bo‘yicha to‘plangan ma’lumotlar transformatsiya jarayonining keyingi bosqichlarini belgilash uchun ishlatilishi mumkin. Biroq ma’lumotlarning ishonchliligi, baholash indikatorlarining aniqligi va turli manfaatdor tomonlar fikrining muvozanatli hisobga olinishi alohida e’tibor talab qiladi.

Taklif etilgan modelning cheklovi uning ushbu maqola doirasida empirik ma’lumotlar bilan sinovdan o‘tkazilmaganidir. Shu bois modelning real samaradorligi, tashkiliy sharoitlarga moslashuvchanligi va ta’lim natijalariga ta’siri keyingi tadqiqotlarda tekshirilishi lozim. Bunday tadqiqotlarda oliy ta’lim tashkilotlarining turli tashkiliy modellari, ta’lim yo‘nalishlari va boshqaruv amaliyotlarini qiyosiy tahlil qilish maqsadga muvofiq.

XULOSA. Oliy ta’lim tashkilotlarida kurrikulyar transformatsiyani strategik boshqarish ta’lim mazmunini yangilash, akademik boshqaruvni muvofiqlashtirish va ta’lim sifatini uzluksiz

takomillashtirishni yagona tizimda tashkil etishni talab qiladi. Tadqiqotda tashkiliy-funksional mexanizmning strategik-maqsadli, tashkiliy, funksional, axborot-tahliliy va natijalarni baholash komponentlari o‘zaro bog‘liq tizim sifatida asoslandi.

Taklif etilgan konseptual model strategik rejalashtirish, vakolat va mas’uliyatni aniqlashtirish, manfaatdor tomonlar hamkorligi, raqamli monitoring hamda uzluksiz takomillashtirish jarayonlarini birlashtiradi. Ushbu yondashuv kurrikulyar transformatsiyaning izchilligini ta’minlash va boshqaruv qarorlarini ta’lim natijalari bilan bog‘lash uchun nazariy asos yaratadi.

Amaliy jihatdan oliy ta’lim tashkilotlarida ta’lim dasturlarini muntazam tahlil qilish, samaradorlik indikatorlarini belgilash, ma’lumotlarga asoslangan monitoringni rivojlantirish va boshqaruv subyektlari o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash tavsiya etiladi. Kelgusida taklif etilgan modelni empirik tadqiqotlar va tajriba-sinov ishlari asosida baholash uning amaliy qo‘llanish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tyler, R. W. Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago: University of Chicago Press, 1949.
2. Biggs, J., Tang, C. Teaching for Quality Learning at University. 4th ed. Maidenhead: Open University Press, 2011.
3. Mintzberg, H. The Rise and Fall of Strategic Planning. New York: Free Press, 1994.
4. UNESCO. Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action. Paris: UNESCO, 2015.
5. OECD. The Future of Education and Skills 2030: OECD Learning Compass 2030. Paris: OECD.
6. Deming, W. E. Out of the Crisis. Cambridge, MA: MIT Press, 1986.